

GARSOVAIZDŽIO PAIEŠKOS BABELIO BIBLIOTEKOJE: ATVEJO ANALIZĖ

Vygintas Orlovas

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

vygintas.orlovas@vda.lt

Meniniam tyrimui tampant vis dažniau vartojama sąvoka, kyla naujų klausimų apibrėžiant ir pačią tyrimo sąvoką, ieškant skirtumų bei panašumų tarp moksliskumo ir meniškumo, aiškinantis šių sąvokų ribas. Šiame straipsnyje yra nagrinėjama žinių samprata *meninio tyrimo* apibrėžimuose ir žinių kūrimo galimybės pritaikant įvairias meninio tyrimo strategijas bei metodologinius principus. Ypatingas dėmesys sutelkiamas lyginamosios analizės principams, kuriais remiantis tyrinėjami vadinamųjų *tylių žinių* ir teksto ryšiai. Į šį diskusijų lauką įtraukiamos Martino Heideggerio ir Jacques'o Derrida mintys tiesos klausimu. Ji plėtojama įpynus Charleso Sanderso Peirce'o *fanerono* sąvoką, kuri yra gretinama su Marshallo McLuhano medijų teorijos aspektais. Taigi įterpus *garsovaizdžio* fenomeno aspektus, priartėjama prie Jorge Luiso Borgeso *Babelio bibliotekos*, kurios pavertimas ne tik metafora Jonathano Basile'io dėka priverčia sudvejoti teksto, kaip autentiškos informacijos perdavimo priemonės, pajėgumu ir skatina atkreipti dėmesį į Juliano Kleino įkūnytų žinių ir *jutiminių žinių* sąvokas.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: meninis tyrimas, įkūnytų žinios, *Babelio biblioteka*, faneronas, garsovaizdis.

Dabartinėje į metacivilizacinės raidos fazę žengiančioje kultūroje, kai išklabinama daugelis atrodžiusių nepajudinamų klasikinės estetikos ir meno teorijos nuostatų, tyrinėjimo strategijų, metodų, pamatinių dabartinės humanistikos kategorijų, sąvokų apibrėžimai yra perrašomi. Senos per amžius nusistovėjusios klasikinės estetikos nubrėžtos normos vis dažniau yra kvestionuojamos ir jų ribos yra išbandomos, o kartais ir visai ištrinamos, kad meno praktikoje būtų galima jas menamai ar tikrai atsiribojus nuo tradicijos nubrėžti naujai. Mokslinių tyrimų objektyvumu vis

dažniau sudvejojama, įsigali reliatyvistinės ir tarpdalykinės tyrinėjimo nuostatos, todėl interaktyvus meninis tyrimas neretai tampa legitimia prieiga, kuriant naujas žinias.

Į trečiosios pakopos meno studijas galima žvelgti ir kaip į šių postmodernioje kultūroje atsiradusių naujų diskusijų tyrimo klausimu rezultatą, ir kaip į jų patvirtinimą. Svarstymas apie žinias ir jų kūrimo modelius sparčiai besikeičiančiame dabartiniame meno lauke gali kreipti link epistemologinių tiesos sąvokos klausimų ir objektyvumo paieškų – būtent šias

temas meninio tyrimo diskurse ketinu nagrinėti šiame straipsnyje per *garsovaizdžio*, kuris yra mano meninio tyrimo centre, įterpimą svarstymuose apie *Babelio biblioteką*.

Šį tekstą rašau kaip menininkas tyrėjas, kuriam itin svarbūs fenomenologiniai meninio tyrimo aspektai, ne visada leidžiantys tiksliai išsireikšti tekstu neprarandant poveikimo bei juose įkūnytų žinių, siekdamas atlikti dalinę meninio tyrimo lauko apžvalgą ir išryškinti svarbiausias epistemologinių prielaidų problemas. Šis atspirties taškas susiformavo būtent nagrinėjant *garsovaizdžio* fenomeną – įvairias jo formavimo strategijas ir praktinius bandymus jungti šiuos laukus ir teoriniu, ir praktiniu pjūviu.

Siekiant atskleisti minėtus aspektus *garsovaizdžio* tyrimuose, verta kiek atsitraukti nuo šio konkretaus analizės objekto ir pažvelgti į platesnį tyrimo bei meno diskursą iškeliant tą patį klausimą, kurį, referuodamas Platono svarstymus meno problemomis, 2012 m. uždavė meno teoretikas Jamesas Elkinsas – „ką žino menininkas?“, ir jį netgi kiek praplėsti papildomai klausiant, ne tik ką galima sužinoti pasinaudojus meninės praktikos teikiamais metodologiniais įrankiais bei meniniu tyrimu, bet ir kaip?

MENINIO TYRIMO APIBRĖŽIMŲ ĮVAIROVĖS PROBLEMATIKA

Kai pabandome nuosekliau apibrėžti, kas yra meninis tyrimas, susiduriame su skirtingais požiūriais ir gluminančia teorinių nuostatų bei metodologinių prieigų įvairove, daugybe skirtingų meninio tyrimo atspirties taškų bei jo prigimties ir tipologinių bruožų apibrėžimų. Žvilgtelėję į pagrindinius dabartinių teoretikų siūlomus apibrėžimus, galime pastebėti, koks daugiaabriaunis šiandien yra šis diskursas. Pavyzdžiui, suomių teoretikas Mika Hannula teigia, kad „meninis tyrimas reiškia tai, jog menininkas sukuria kūrinį ir nagrinėja

kūrybos procesą, tokiu būdu prisidėdamas prie žinių kūrimo“². Iš tikrųjų taikyti šį apibrėžimą gali būti praveru, jei norima įvairiapusiškiau pažinti meninės kūrybos procesų subtilybes. Kita vertus, jei bandysime šį apibrėžimą praplėsti iki jo ribų, bet kokia savirefleksija kūrybos lauke tampa meniniu tyrimu.

Gvildendamas meninį tyrimą kitas įtakingas Sirakūzų meno universiteto (Niujorko valstija, JAV) profesorius Jamesas Haywoodas Rollingas jaunesnysis atkreipia dėmesį į kitą meninės kūrybos procesų psichologijos aspektą ir teigia, jog „meninio tyrimo metodologija yra dauginimo praktika – tokia sistema, kuri informuoja griaudama išankstines nuostatas, pervardydama kategorijas ir paskandindama apsimetėlišką objektyvumą“³. Šis teiginys suponuoja maištingą nuostatą, kuri ryškiausiai skleidžiasi per apibrėžimų bei normų kvestionavimą ir įprastų hierarchijų dekonstravimą. Tačiau, mano įsitikinimu, kalbant apie šią problemą, itin svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad ši maištinga prieiga nesiskleidžia išskirtinai tik meno lauke ir jos taikymą galime aptikti įvairiuose kituose humanistikos problematikos laukuose, pavyzdžiui, filosofijos.

Nagrinėdamas meninio tyrimo subtilybes Berlyno meninio tyrimo instituto direktorius Julianas Kleinas atkreipia dėmesį į vadinamųjų *tyliųjų žinių* svarbą ir teigia, kad:

meninės žinios yra jutiminės ir fiziškos – „įkūnytose žinios“, nepriklausomai nuo to, ar jos yra tyliosios ar žodinės, deklaratyvos ar techninės, numanomos ar aiškios. Žinios, kurių yra siekiama meniniu tyrimu yra jaučiamos žinios.⁴

1 James Elkins, *What Do Artists Know?*, University Park: Penn State University Press, 2012.

2 Mika Hannula, Juha Souronta, and Tere Vaden, *Artistic research – Theories, methods and practices*, Helsinki and Gothenburg: Academy of Fine Arts, Finland and University of Gothenburg, Sweden, 2005, p. 5.
3 James Haywood Rolling Jr, „A Paradigm Analysis of Arts-Based Research and Implications for Education“, in: *Studies in Art Education: A journal of Issues and Research*, 2010, p. 102–114.
4 Julian Klein, *What is Artistic Research?*, Berlin: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2010, p. 6.

Įvardydamas kito pobūdžio žinias Kleinas sugretina jas su „mokslinėmis“ žiniomis ir tokiu būdu griaua Vakarų kultūroje nusistovėjusią hierarchiją, kurioje tekstas, statistiniai tyrimai, apskaičiavimai vertinami kaip tinkami tyrimų argumentai, priešingai nei meno kūriniai. Tokia elgesio strategija yra itin svarbi paverčiant meninį tyrimą legitimiu, tačiau tai nustumia meninius tyrimus, kuriuose taikomi tradiciniai jau nusistovėję moksliniai metodai bei įrankiai, į periferiją ir didina atskirtį tarp tariamo moksliskumo bei meniškumo.

Nagrinėdamas meninio tyrimo prigimtį ir jo savybes, australų menininkas ir meno teoretikas Graeme'as Sullivanas išryškina podiscipliniškumo svarbą ir teigia, kad „podisciplininė praktika nusako, kaip meninis tyrimas pasireiškia už egzistuojančių disciplinų ribų, nes nagrinėjama teorijų apimtis ir tyrimo pritaikymo sferos“⁵. Plėtodamas šią mintį jis teigia, kad meninis tyrimas negali skleistis vienos disciplinos ribose, ir dėl šios priežasties, pavyzdžiui, negali egzistuoti vien tapybinis ar vien fotografinis meninis tyrimas⁶. Šioje argumentacijoje galime išvelgti priešpriešos taškus su M. Hanulos mintimis, kai išskirtinė svarba suteikiama savirefleksijai, kuri yra įmanoma ir vienos disciplinos (ar net konkrečios technikos) kontekste, ir platesniame meno diskurse.

Kai bandome apibendrinti šias mintis ir atrasti jų bendrą vardiklį, iškart kyla tam tikrų neaiškumų ir keblumų. Į juos dėmesį atkreipia straipsnių rinkinio *Meninis tyrimas: teorija ir praktika* sudarytojas Vytautas Michelkevičius, kuris šią situaciją apibendrina teigdamas, kad yra „sunku suformuluoti vieną meninio tyrimo sampratą, nes visuomet reikia jį adaptuoti pagal kontekstą, paradigmą ar kalbėtojo-diskutanto poziciją“⁷. Taigi galime daryti išvadą, kad *meninis tyrimas ir jo apibrėžimai kinta ne tik laike, bet ir skirtingose geografinėse, kultūrinėse ir*

net asmeninėse terpėse. Taip pat galime teigti, kad įvairūs apibrėžimai tiesiog išryškina skirtingus meninio tyrimo aspektus.

ŽINIŲ PAIEŠKŲ PROBLEMIŠKUMAS MENE

Glaustai aptarus skirtingas meninio tyrimo apybraižas, lieka kitas svarbus klausimas – kaip skleidžiasi kažkas, ką galime vadinti meniniu tyrimu generuojamomis žiniomis? Norint kiek tiksliau įvardyti, kokias žinias galima atskleisti meniniu tyrimu, verta dėmesio centre ne tik išlaikyti anksčiau glaustai aptartus įvairius šios sąvokos apibrėžimus, tačiau ir tarsi perskirti meninį tyrimą pusiau ir pagrindinį dėmesį sutelkti ties žodžiu „tyrimas“. Tai padės nuosekliau paanalizuoti tyrimo sampratų ribas ir charakteringiausias tipologinius bruožus. Pagal *Merriam-Webster sąvokų žodyną*, tyrimas yra „nagrinėjimas, ar eksperimentai skirti faktų interpretavimui ar atradimui, esamų teorijų peržvelgimui ar persvarstymui pagal naujai atrastus faktus, arba praktinis naujų teorijų taikymas“⁸.

Šis apibrėžimas iš tikrųjų yra talpus ir jis iškart veda link esminio klausimo, kokie elementai ar kokios savybės sudaro minėtą faktą? Pagal *Oxfordo žodyną*, faktas yra „dalykas, kuris yra įrodytas esąs tiesa“⁹. Deja, šie ganėtinai abstraktūs apibrėžimai, tiesą sakant, menkai padeda priartėti prie bendresnio tyrimo ir tiesos supratimo dėl juose apskritimu veikiančios logikos, kurią galima išreikšti apibrėžimus jungiančiu teiginiu: *kažkas yra tiesa, jei tai yra pagrįsta faktais, o faktai yra faktai, jei yra įrodyta, kad jie esą tiesa*.

Bandant ištrukti iš savęs legitimavimo ir judėjimo ratu pinklių, būtų galima pasekti J. Elkinso pateiktu vaizdingu pavyzdžiu ir sugrįžti į metaforišką Platono valstybę, tačiau, mano nuomone, tikslingiau yra

5 Graeme Sullivan, *Art Practice as Research: Inquiry in Visual Arts*, (second edition), London: SAGE, 2011, p. 111.

6 *Ibid.*, p. 111.

7 *Acta Academia Artium Vilnensis*, Vilnius, 2015, t. 79: *Meninis tyrimas: teorija ir praktika*, sud. Vytautas Michelkevičius, p. 31–43.

8 „Research“, in: *Merriam-Webster dictionary*, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-06-16], <https://www.merriam-webster.com/dictionary/research>.

9 „Fact“, in: *Oxford dictionary*, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-06-16], <https://en.oxforddictionaries.com/definition/fact>.

į diskusiją įtraukti kitus išskirtinę įtaką dabartiniam postmoderniam mąstymui padariusius filosofus – M. Heideggerį ir J. Derridą. Nagrinėdamas tiesos sampratą ir atskleidždamas vieną iš galimų prieigų, Heideggeris teigia, jog:

Kai sakome „tiesa“, dažniausiai turime omenyje vienokią arba kitokią tiesą. Tai reiškia – „kažkas teisinga“, „kažkas, kas iš tiesų yra“. Tai gali būti žinojimas, kurį išsakome teiginiu. Tačiau teisingu, tikru mes vadiname ne tik teiginį, bet ir kokį nors dalyką, – sakydami „tai iš tiesų auksas“, atskiriame auksą nuo to, kas tik atrodo kaip auksas. „Iš tiesų“ čia reiškia tą patį, ką ir nepadirbtas, tikras auksas. Ką gi čia reiškia kalbėjimas apie kažką tikra? Tikru laikome iš tiesų būnantįjį. Teisinga yra tai, kas atitinka tikra, o tikra tai, kas iš tiesų yra.¹⁰

Šiais žodžiais Heideggeris ne tik nubrėžia skirtingus autentiško mąstymo kelius, vedančius link tiesos pažinimo, bet ir suteikia svarbą atitikimui tikrovei – tikrovei, kurią toliau tekste išplėtoja *kaip atskleistį ir nepaslėptį*¹¹. Ši koncepcija apie tiesos atsiskleidimą per atitikimą tikrovei gali būti pravarti tiksluosiuose tyrimuose; ji panaši į Aristotelio ir Tomo Akviniečio įtvirtintą mąstymo kryptį apie tiesą kaip teiginio ir daikto atitikimo sampratą, mat tai suteikia svarbą tyrimų pakartojamumui ir objektyvumui. Tačiau meninės praktikos terpėje tokia objektyvi prieiga gali apriboti įrankių paletę, kurioje atitikimas tikrovei apibrėžia tiesą, o tuomet kuo tikslesnis regimybės atkartojimas reikštų tuo „tikresnį“ vizualaus meno kūrinį. Svarbu atkreipti dėmesį, kad tokią mąstymo kryptį kritikavo ne tik Heideggeris¹², bet ir Derrida aptardamas dažnai

cituojamą Heideggerio ir Meyerio Schapiro susirašinėjamą apie Vincento van Gogho 1886 m. sukurtą paveikslą *Batai*¹³. Taigi siekiant tikrovę tirti per meninę praktiką, reikia arba į tikrovės sąvoką įtraukti būties aspektus, kuriuos sunku objektyviai patikrinti (pavyzdžiui, asmenines patirtis, prisiminimus, jausmus ir pan., kurie yra gana populiarios temos ar dažnai nagrinėjami objektai meno lauke), arba ieškoti kitų prieigų prie tiesos meniniame tyrime.

Tad kaip dar galėtume pažvelgti į šį meninio tyrimo ir tiesos santykio klausimą? Toliau į jį besigilindamas (gerokai anksčiau nei buvo suformuluota meninio tyrimo sąvoka) ir analizuodamas meno kūrinio santykio su tiesa prielaidas, Heideggeris pažymi, kad „manyti, jog mūsų apibūdinimas, kaip subjektyvus veiksmas, pirmiausia viską pavaizduoja, o tik paskui projektuoja tai į paveikslą, būtų baisiausia saviapgaulė“¹⁴. Ir tai mus veda prie įsitikinimo, kad nepaisant subjektyvios interpretacijos, tiesa, vienokiu ar kitokiu būdu, atsiskleidžia per meno kūrinį. Derrida, priešingai, teigia, jog vien tai, kaip klausimas yra užduodamas, iš anksto apsprendžia, kaip į jį bus atsakoma¹⁵. Čia, mano

konkretūs, ir dėl to paveikslas yra toks sėkmingas? Ar mes manome, kad paveikslas įkūnija panašumą į realumą ir transponuoja tai į meninę... produkciją? Tikrai ne.“; Martin Heidegger, *Off the Beaten Track*, edited and translated by Julian Young and Kenneth Haynes, Cambridge University Press, 2002, p. 16.

10 Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, *Meno kūrinio ištaka*, iš vokiečių k. vertė Tomas Sodeika, Jurga Jonutytė, Aidai, 2003, p. 50.

11 *Ibid.*, p. 53.

12 „Atitikimas reiškiniams ilgą laiką buvo pozicionuojamas kaip tiesos esencija. Bet tokiu atveju, ar mes norime pasakyti, kad van Goghas vaizduoja porą kaimiečių batų, kurie yra

13 „Aš išskirčiau tris Schapiro kredo dogmas, kai jis taip spekuliuoja apie šių senų batų atvejį. Trys dogmos skiriasi viena nuo kitos struktūriškai, bet yra analogiškos savo funkcinio baigtumu. 1. Nutapyti batai gali priklausyti, būti siejami su identifikuojamu, įvardijamu asmeniu. Ši iliuzija sustiprinama sugretinant tariamą batų savininką ir vadinamąjį paveikslą pasirašytoją. 2. Batai yra batai, nutapyti ar „tikri“, išskirtinai ir paprastai batai yra kas yra ir kuo yra, adekvatūs sau, o svarbiausia užmautini ant kojos. Batai savo struktūra priskiriami prie pakeičiamų produktų, apibrėžiamų pagal standartinius dydžius, ir pagal galimybę atsieti šį drabužio tipo instrumentą nuo individo jie negali būti nuosavybe ir gali būti perduodami. 3. Kojos (nutapytos, vaiduokliškos ar tikros) iš tiesų priklauso kūnui, jos nuo jo neatskiriamos.“; Jacques Derrida, *The Truth in Painting*, translated by Geoff Bennington and Ian McLeod, Chicago: The University of Chicago Press, 1987, p. 313–314.

14 Martin Heidegger, *Off the Beaten Track*, p. 15.

15 „Jei pamokos meno ar estetikos tema būtų vedamos tokiais klausimų tipais („Kas yra menas?“, „Kokia yra meno ar meno

nuomone, įvyksta šių filosofų požiūrių į tiesos suvokimą išsiskyrimas.

Taigi esame priversti svarstyti, ar iš viso egzistuoja kažkas, kas nėra subjektyvu. Pragmatizmo tėvu vadinamo Peirce'o iškelta *fanerono*¹⁶ sąvoka yra artimesnė Derrida požiūriui. *Fanerono* idėja paryškina subjektyvumo aspektą suvokime, mat ji yra pagrįsta manymu, kad mes patiriame pasaulį tik per savo jusles, kurios yra labai ribotos – jos lengvai apgaunamos, pasiduoda iliuzijoms, o galiausiai dėl fiziologinių skirtumų kiekvieno suvokimas yra individualus.

Neuromokslininkas Anilas K. Sethas plėtoja mintį apie juslių sąveiką su smegenų veikla, teigdamas, kad „mes nuolat patiriame haliucinacijas, net ir šią akimirką, tačiau tais atvejais, kai dėl patiriamų haliucinacijų sutariame, vadiname jas tikrove“¹⁷. Tokia minčių seka atveria kelią *solipsizmui*, tarsi net nepaliekant vietos prieštaraujantiems argumentams, kadangi šios mūsų juslių sukurtos haliucinacijos lieka vieninteliu mums prieinamu tikrovės suvokimo įrankiu. Vadovaujantis solipsistiška logika, neatrodo, kad būtų argumentų, prieštaraujančių gana radikaliai idėjai, jog *galbūt be mūsų proto daugiau niekas ir neegzistuoja*. Tačiau aš vis vien viliuosi, kad jūs, skaitytojai, ne tik sugebate suvokti šio teksto žodžius, bet ir egzistuojate, ir nesate tik mano proto sukurtas triukas.

Mintis, kad tekstas vis dėlto gali būti bent iš dalies suvoktas, verčia mus stoti Heideggerio pusėn, leidžia tikėtis, jog *yra vilties, kad gali būti suprantama tai, kas parašyta tekste, o ne tik projektuojamos mintys į iki to momento nieko nereiškiančius žodžius, kurie kiekvienam suvokėjui*

kūrinio kilmė?“, „Kokia yra meno prasmė?“, „Ką menas reiškia?“ etc.), klausimo forma jau suteiktų mums atsakymą.“; Jacques Derrida, *op. cit.*, p. 21.

16 Faneronas – „bendra suma viso, kas koku nors būdu protui yra – nepriklausomai nuo to, ar tai atitinka realius dalykus, ar ne.“; Charles Sandres Peirce, *Philosophical Writings of Peirce*, Ed. by Justus Buchler, New York: Dover Publications, inc., 1955, p. 74.

17 Anil Seth, *Your brain hallucinates your conscious reality*, at TED talks in TEDx Zurich, 2017.

(*darant prielaidą, kad jų yra daugiau nei vienas*) *reiškia vis ką kita*. Ši mintis lygiai taip pat svarbi ir kalbant apie meno kūrinis bei tyrimus, mat kertinis klausimas apie tai, kaip formuojamos žinios, kokia sąveika skleidžiasi tarp suvokėjo ir to, kas yra suvokiama, yra bendras.

Tarp įvairių tiesos apibrėžimų ir skirtingų požiūrio taškų subjektyvumo klausimu (atmesdamas visiško solipsizmo poziciją) punktyrinę liniją brėžia kritiško realizmo atstovas Roy'us Bhaskaras, kuris teigia, kad „siekiant aptikti, jog kažkas egzistuoja, nėra siekio atkurti to reiškinio poveikio. <...> tačiau apie reiškinį galime žinoti tik tiek, kiek galios paveikti turi nagrinėjamas reiškinys“¹⁸. Ši mintis grąžina mus prie Heideggerio išryškintos atitikimo tikrovei idėjos, kaip vienos iš tiesos *atskleisties* savybių, taip pat ir prie Derrida minties apie atsakymo formavimą per klausimo konstravimą, tačiau Bashkaras padeda mums atkreipti dėmesį ir į tai, kad tai, kaip reiškiniai ar daiktai veikia, sukuria priešastis klausimui formuoti ir tokiu būdu apsprendžia, kokių atsakymų yra įmanoma ieškoti.

Šią diskusiją būtų galima pakreipti ir truputį kitu kampu, jei sektume M. McLuhano mintimis apie medijų teoriją. Jis teigia, kad bet kurios medijos „turinys“ yra kita medija. O jei būtų klausama, „kas yra kalbos „turinys“?, būtų būtinas atsakymas, jog „tai yra pats minčių procesas, kuris pats savaime yra neverbalus“¹⁹. Pirmiausia, plėtodami šį teiginį, galime argumentuoti, kad bet kokia ištarta ar užrašyta mintis jau yra paveikta vertimo netikslumų, nes verčiant visada kažkas yra prarandama, o kažkas pridedama per kultūrinę ir semantines sąsajas, išsiskiriančias kiekvienoje kalboje ir tos kalbos gramatikoje. Antra, turint omenyje tai, kad mintys visada yra neverbalios ir niekada nėra iki galo tiksliai perteikiamos jokia žodine priemone, galime įžvelgti dar vieną momentą, kuriame plėtojasi

18 Roy Bhaskar, „Forms of Realism“, in: *Philosophica*, Nr. 15, 1975, p. 99–127.

19 Marshall McLuhan, *Understanding Media The Extensions of Man*, London and New York, McGraw-Hill, 1964, p. 8.

vertimų *triukšmas* – bandant priimti, suprasti žinutę (jau ir taip vieną sykį iškraipytą) – įsiterpia interpretacija, paveikta asmeninių patirčių, o tai yra dar vienas papildomą triukšmą įnešantis vertimas. Šiuos vertimus, vykstančius net paprasčiausiame dialoge, galime iliustruoti tokia schema:

mintis → vertimas ■ | → kalba → | ■ interpretacija
→ mintis

Taigi pirminė mintis niekada nėra visiškai tapati vertimo procesų paveiktai ir išgrynintai minčiai, bet bendrumo aspektai tarp jų įgalina tam tikrą komunikaciją.

Kalbinės raiškos ribotumas dar labiau išryškėja į diskusiją įtraukiant argentiniečių rašytoją Jorge Luisą Borgesą. Kupiname metaforiškos gelmės apsakyme *Babelio biblioteka* jis suabejoja kalbos galimybėmis ir sukuria menamą biblioteką, kurios „lentynose yra suregistruotos visos įmanomos dvidešimt kelių rašytinės kalbos simbolių kombinacijos (jų skaičius, nors neaprepiamai didelis, nėra begalinis): kitais žodžiais tariant, visa, ką galima išreikšti visomis kalbomis“²⁰. Anot Borgeso *Babelio biblioteka* talpina:

Viską: iki smulkiausių detalių aprašytą ateities istoriją, archangelų autobiografijas, nuoseklų bibliotekos katalogą, tūkstančių tūkstančius klaidinančių katalogų, šių klaidinančių katalogų klaidingumo atskleidimą, tikrųjų katalogų klaidingumo atskleidimą, Basildo evangeliją, šios evangelijos komentarus, šių komentarų apie šią evangeliją komentarus, tikrąją tavo mirties istoriją, visų knygų vertimus į visas kalbas, visų knygų ryšius su visomis kitomis knygomis.²¹

Ir nors tai tebuvo puikus ir intelektualus minčių eksperimentas tuo metu, kai apsakymas buvo sukurtas,

2015 m. filosofo ir programuotojo Jonathano Basile'io dėka *Babelio biblioteka* tapo tikrove skaitmeninėje terpėje²². Basile'io sukurtoji versija talpina visas įmanomas 26 lotyniškų simbolių, naudojamų anglų kalboje, tarpo, kablelio ir taško galimus išsidėstymus puslapyje. Skaitmeninėje versijoje vienas puslapis talpina 3200 simbolių. Taigi joje yra 29³²⁰⁰ vieno puslapio variacijų. 29 pakėlus 3200 laipsniu, gaunamas neaprepiamai didelis skaičius, sudarytas iš 4680 skaitmenų (4,7162115404621427649743854464087e+4679), kurį, kaip savo projektu įrodė Basile'is, pasitelkus algoritmus, įmanoma paversti skaitmenine realybe. Tačiau tai reiškia, kad rasti visą kažkurios parašytos knygos versiją šioje bibliotekoje mums nepavyktų, o ją reiktų surinkti iš atskirų puslapių skirtingose lentynose esančiose knygose. Tai taip pat reiškia, kad nepavyktų rasti jokių kitos kalbos specifinių simbolių, o tik fonetinius jų atitikmenis (arba jų vertimus į anglų kalbą). Taip, ši biblioteka nėra tobula šiais aspektais, tačiau tekstinę informaciją joje yra įmanoma perskaityti ir išgauti iš jos.

Nepaisant šių netobulumų, priartėjama prie to, kad bet kokia kalbos forma praranda savo unikalumą, autentiškumą, kartu ir solipsistišką subjektyvumą, nes tai virsta tik vieno iš *Babelio bibliotekos* tomų citata. Taigi ir visas šis tekstas tam tikra forma egzistuoja šioje virtualioje bibliotekoje. Ironiška, kad jis ten jau buvo prieš man nusprendžiant jį parašyti. Šios *bibliotekos* egzistavimas gali ne tik iškelti įdomius klausimus autorystės aspektu, bet ir priversti svarstyti, ar yra lengviau atlikti tyrimus ir tokiu būdu pasiekti žinių, ar klaidžioti po (beveik) begalinę *biblioteką* ir atrasti žinių joje. Deja, kol nesame atlikę tyrimų, tol negalime atpažinti, kuriame iš tomų yra parašytos žinios, o kuriame jų yra tik klaidinimai, tad galime teigti, kad klaidžiojimas *Babelio bibliotekoje* nėra tinkamas metodas žinių paieškai ar patvirtinimui...

20 Jorge Luis Borges, *Labyrinths*, translated by Donald A. Yates and James E. Irby, United States: New Directions Publishing, 1962, p. 54.

21 *Ibid.*, p. 58.

22 „2015 – March for the first version, May for the full version (I think)“, official reply of Jonathan Basile, the creator of <https://libraryofbabel.info>, on twitter (@JonotrainEB, 2017 Jul 09, 7:22 am.

Ieškodami garsų, vaizdų ar jų jungties *garsovaizdžio*, kuri pasitelkiu kaip meninių žinių pavyzdį, apraiškų, *Babelio bibliotekoje* šiuo metu galime rasti nebent išsamius jungčių formavimo aprašus – visas įvairiausias naudotas ir kada nors naudotą strategijas tekstine forma, tačiau pačių garsų ir vaizdų rasti negalime dėl skaitmeninių technologijų ribotumo:

Net santykinai žemos spalvinės raiškos 8 bitų gylio vaizdai atkurti santykinai žemoje 320×240 pikselių rezoliucijoje (lyginant su dažnai taikoma 1920×1080 ar aukštesne rezoliucija) yra neaprepiamai daugiau galimybių. $256^{6800} =$ begalybė (anot mano kompiuterio skaičiuoklio ir skaičiuoklio „Google“ naršyklėje);

Kompaktinėse plokštelėse naudojama 16 bitų gylio garso kokybė užfiksuoja vieną iš 65 536 skirtingų garso kreivės pozicijų, o norint atkurti 1 sekundę garso kompaktinės plokštelės kokybę, naudojami 48 000 taškų. $65\,536^{44100} =$ begalybė (anot mano kompiuterio skaičiuoklio ir skaičiuoklio „Google“ naršyklėje).

Kita vertus, net jei įsivaizduotume vaizdų bei garsų *Babelio bibliotekos* sukūrimą, prisiminę McLuhano idėją apie nežodines mintis, galime susieti jas su interpretacijai ir transformacijoms atviromis patirtimis, kurių dalis yra *garsovaizdis*. Šias nežodintas mintis galime versti ne tik į tekstą ar šneką, bet, pavyzdžiui, ir į kažką girdimo ar regimo, liečiamo, ragaujamo ir t. t., ir lygiai taip pat neapibrėžtas mintis, patirtis galime išgauti iš įvairiausių interpretacijai atvirų šaltinių ir tų šaltinių jungčių bei persidengimų (o norint suformuoti šiuos skaitmeninius persidengimus, reikėtų begalybę pakelti begalybės laipsniu...).

Kiek atsitraukę nuo skaitmeninių technologijų ir tematinį veiksmų ir grįžę prie transformacijų aspekto, jungiant kelias medijas, galime pastebėti susiformavusią tą pačią schemą, kaip ir nagrinėdami minties vertimus, vykstančius net paprasčiausiame dialoge. Atsiskleidžia tam tikrų segmentų neišverčiamumas – glaudus ryšis

su juos išreiškiančia medija, o tai galima įvardyti konkrečios medijos *frazeologizmu*, kuris reiškiasi taip, kaip frazeologizmai reiškiasi lingvistinėse kalbose. Vertimo procese naujai atsiskleidžiančios savybės ar informacija gali būti apmąstoma kaip vertimo netobulumas, netikslumas – medijų neatitikimų sukeltas *triukšmas*. Būtent šių *frazeologizmų* ir triukšmų talpinimas *garsovaizdyje* yra tai, kodėl nežodinimas lieka itin svarbus šiam objektui nagrinėti.

Viena vertus, net įžvelgdamas Borgeso ir Basile'io atskleistus žodinio mąstymo suvaržymus, manau, kad tekstas bei minčių verbalizavimas gali būti itin praverčius net ir meninio tyrimo kontekste. Šie įrankiai gali labai pasitarnauti sisteminant žinias. Kita vertus, vykdant tyrimą nežodintomis priemonėmis, atsiveria įdomi galimybė bandyti apžaišti žodinio mąstymo suvaržymus ir nagrinėti kito pobūdžio žinias – tyliąsias bei jausmines žinias. Šių rūšių žinias Julianas Kleinas įvardija kaip „įkūnytą žinio“²³ ir dažnai jas aptinka kaip vieną iš kertinių meninių tyrimų elementų. Tokių žinių nėra įmanoma rasti dabartinėje *Babelio bibliotekos* versijoje, tai suteikia joms aktualumo ir jos lieka vienu iš atsakymų į teksto pradžioje minėtą klausimą, iškeltą Elkinso.

Reziumuodamas išsakytas mintis, keliu hipotezę, kad sutelkę pagrindinį dėmesį ties įkūnytomis žinioomis, galime analizuoti įvairias meninio tyrimo strategijas ir, pagal mano asmeninį interesų lauką, *garsovaizdžio* formavimo strategijas bei taikyti tuos pačius metodus skirtingiems pjūviams atskleisti.

Viena vertus, žiniose, išgrynintose šiais metodais, atrodo, gali glūdėti naujumo bei autentiškumo pažadas, tuo pačiu ir vienas iš atsakymų į Elkinso klausimą. Kita vertus, negaliu paneigti, kad net ir įtraukus *tyliąsias žinias* į svarstymų lauką, *fanerono* ir jo aprėpties klausimas išlieka... Žinoma, yra tiesiog daug parankiau daryti prielaidą, kad komunikacija, bent iki tam tikros ribos ar tam tikra forma, yra įmanoma. Nedarant šios

23 Julian Klein, *op. cit.*, p. 6.

prielaidos, visi tyrimai, nepriklausomai nuo to, ar jie yra žodiniai ar įkūnyti, moksliniai ar meniniai, tampa beprasmybi. Šią prielaidą apie bendravimo galimybę tenka priimti kaip tiesą, norint gauti bendras išvadas, siekiant bendrų ar bent jau įvardijamų požiūrio taškų bei sąvokų, dėl kurių reikšmės galėtume sutarti. Kitu atveju, šis tekstas bei kiekvienas sakiny ir žodis jame galėtų būti suprasti begalybe skirtingų būdų, todėl nebūtų jokio skirtumo, kas yra parašyta.

TERMINŲ ŽODYNAS

Babelio biblioteka – Jorge Luiso Borgeso to paties pavadinimo apsakymo motyvas, kurį virtualia realybe pavertė Jonathanas Basile'is. Ši virtuali biblioteka talpina visas įmanomas 23 lotyniškų raidžių, tarpo, kablelio ir taško kombinacijas, tad jos tomuose yra parašyta viskas, ką yra įmanoma parašyti naudojant šiuos simbolius.

Faneronas – bendra suma to, kas koku nors būdu protui yra, nepriklausomai nuo to, ar tai atitinka realius dalykus, ar ne.

Frazeologizmas – tai, ko nėra įmanoma išversti nepaįnaikinant paties elemento, tai, kas yra išskirtina konkrečiai medijai.

Garsovaizdis – vertimo tarp įvairių medijų galimybė, strategija ar praktinis bandymas, kuris įkūnija tarpinę būseną tarp vaizdo ir garso, talpinančią savus frazeologizmus ir triukšmus.

Solipsizmas – požiūris ar teorija, kad nėra įmanoma žinoti apie už proto ribų egzistuojančią visatą – galima žinoti tik apie savo egzistavimą.

Tyliosios žinios – žinios, kurios reiškiasi ir yra perduodamos neverbaliai.

Triukšmas – tai, kas atsiskleidžia po vertimo, net jei nebuvo jokių to elemento pėdsakų iki medijos pakeitimo; reiškiny, atsiskleidžiantis per konkrečią mediją, o ne iš verčiamo dalyko turinio.

LITERATŪRA

Acta Academia Artium Vilnensis, Vilnius, 2015, t. 79: *Meninis tyrimas: teorija ir praktika*, sud. Vytautas Michelkevičius, p. 31–43.

Bhaskar Roy, „Forms of Realism“, in: *Philosophica*, Nr. 15, 1975, p. 99–127.

Borges Jorge Luis, *Labyrinths*, translated by Donald A. Yates and James E. Irby, United States: New Directions Publishing, 1962.

Derrida Jacques, *The Truth in Painting*, translated by Geoff Bennington and Ian McLeod, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1987, p. 21.

Elkins James, *What Do Artists Know?*, University Park: Penn State University Press, 2012.

Hannula Mika, Souronta Juha, and Vaden Tere, *Artistic research – Theories, methods and practices*, Helsinki and Gothenburg: Academy of Fine Arts, Finland and University of Gothenburg, Sweden, 2005.

Heidegger Martin, *Off the Beaten Track*, edited and translated by Julian Young and Kenneth Haynes, Cambridge University Press, 2002.

Heidegger Martin, Hans-Georg Gadamer, *Meno kūrinio ištaka*, iš vokiečių k. vertė Tomas Sodeika, Jurga Jonutytė, Aidai, 2003.

Klein Julian, *What is Artistic Research?*, Berlin: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2010.

McLuhan Marshall, *Understanding Media The Extensions of Man*, London and New York, McGraw-Hill, 1964.

Peirce Charles Sandres, *Philosophical Writings of Peirce*, Ed. by Justus Buchler, New York: Dover Publications, inc., 1955.

Rolling Jr James Haywood, „A Paradigm Analysis of Arts-Based Research and Implications for Education“, in: *Studies in Art Education: A journal of Issues and Research*, 2010, p. 102–114.

Seth Anil, *Your brain hallucinates your conscious reality*, at TED talks in TEDx Zurich, 2017.

Sullivan Graeme, *Art Practice as Research: Inquiry in Visual Arts*, (second edition), London: SAGE, 2011.

INTERNETINĖS PRIEIGOS

Basile Jonathan, „2015 – March for the first version, May for the full version (I think)“, official reply of the creator of <https://libraryofbabel.info>, on twitter (@JonotrainEB, 2017 Jul 09, 7:22 am.

„Fact“, in: *Oxford dictionary*, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-06-16], <https://en.oxforddictionaries.com/definition/fact>.

„Research“, in: *Merriam-Webster dictionary*, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-06-16], <https://www.merriam-webster.com/dictionary/research>.

IN SEARCH OF *SOUNDSCAPE*
IN THE *LIBRARY OF BABEL*:
A CASE STUDY

Vigintas Orlovas

SUMMARY

KEYWORDS: artistic research, embodied knowledge,
The Library of Babel, phaneron, sound-image.

As *artistic research* notion is becoming much more in use, the definition of the notion itself and the attempt to outline differences and similarities between the scientific and the artistic pose new questions. The article analyses the concept of knowledge within the framework of *artistic research* definitions as well as knowledge creation facilitated by various artistic research strategies and methodological approaches. A particular attention is paid to comparative analysis principles on the basis of which interaction between the so-called *silent knowledge* and text is explored. Martin Heidegger's and Jacques Derrida's thoughts on the question of truth are included in the discourse, which is further developed by establishing connections between Charles Sanders Peirce's concept of *phaneron* and different aspects of Marshall McLuhan's media theory. Complemented by the discussion of the soundscape phenomenon, the analysis leads to Jorge Luis Borges' *Library of Babel*, which has become more than a metaphor thanks to Jonathan Basile and makes one question the capability of text as an authentic means of information transmission as well as draws one's attention to Julian Klein's concepts of *embodied knowledge* and *tacit knowledge*.